ՆԵՐՔԻՆ ԱԼՈՒՉԱԼՈՒ (ՀՆՈՒՄ ՎԱՆԱՎԱՆ-ԿԹԱՆՈՑ) ԵՎ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Գյուղի հին անունը, ըստ Ստ. Օրբելյանի ցուցակի եղել է Վանավան, 7 չափ հարկով, հնավարմը փոքր գյուղերից մեկն է եղել։ Նույն պատմագիրը նշում է, որ «այժմ Կթանոց կոչին»[1]։ Այս վերջին անունը հիշատակված է նաև վանքի մեծ արձանագրության մեջ։

Գյուղի մեջ այժմ հին հուշարձաններ չկան, բայց նրա շրջապատի հանդերում կան արձանագրություններ ունեցող հուշարձանների մի քանի խմբեր. դրանք հետևյալներն են.

Ա. Վանավանի վանքի խումբ. *տեղավորված է գյուղի հարավ-արևելյան եզրին, Ալուչալու գետակի աջ ափի հարթության վրա, եզերված բարձր ժայռերով։ Շինել է Հայոց սպարապետ Շապուհ Բագրատունին, իր քույր, Սյունյաց տիկին Մարիամի տեսչությամբ՝ 903 թ., կոփածո և սրբատաշ քարերով։ Միջակ մեծության այս եկեղեցին կոչվում է ս. Գրիգոր. ներքուստ խաչաձև է, չորս արսիդներով. ունի 8 կողանի գմբեթ. միակ մուտքը հարավից է, որը բացվում է հետնաշեն գավթի մեջ։ Թեև վնասվածքներ ունի, բայց կանգուն է։ Նորոգման մասին հիշատակում է Ստ. Օրբելյանը. «Դարձեալ և յետ ամաց ինչ նորոգէ Գագիկ՝ որդի Աշոտոյ շահնշահի», այդ ժամանակ էլ պարսպապատվել է բակը[2]։*

Բացի այս գլխավոր եկեղեցուց, նրա հարավային կողմում կա գավիթ, որի արևելյան մասում շինված են մի քանի խցեր, դրանց հարավում մի թաղածածկ եկեղեցի։

Գլխավոր եկեղեցուց բացի մյուսների պատերին արձանագրություններ չկան և դրանց ժամանակներն անհայտ են։

Վանքի գերեզմանատունը գտնվելիս է եղել արևելյան կողմում բարձրացող ժայռերի գլխի հարթության վրա. այդտեղ այժմ մնացել են մի քանի հին խաչքարեր և գերեզմանաքարեր։ Մի խաչքար էլ կանգնած է գյուղի կալերի մոտ։

Բ. Սահմանախաչ. *մինչ այժմ անհայտ մնացած այս կարևոր հուշարձանն ու արձանագրությունը գտնվում են Ներքին Ալուչալու գյուղից դեպի հարավ, դաշտի մեջ, մի թմբի վրա։ Խաչքարը մեջտեղից շեղակի կոտրված է երկու մասի. ստորին մասը պատվանդանի վրա է, իսկ վերին մասն ընկած է դրա դիմաց։ 250×110 սմ մեծություն ունեցող այս հուշարձանի արևմտյան երեսի կենտրոնում քանդակված է պարզ խաչ, որի չորս բոլորը քսան տողից բաղկացած արձանագրությունն է, ըստ որի այն կանգնեցվել է 1284 թ. Շավառնահող և Անմեռի գյուղերի սահմանաբաժան վայրում և իրավական փաստագիր է, որը կանոնավորում է շրջակա գյուղերի հանդամասերի առգման կարգը։ Փաստագիրը հաստատված է գյուղերի տանուտերերի կողմից։*

Արձանագրության մեջ հիշատակված անուններով գյուղեր ներկայումս չկան։ Այժմ հուշարձանից դեպի հյուսիս, մոտ երկու կիլոմետր հեռու Ներքին Ալուչալու գյուղն է. մոտ երեք կիլոմետր հարավ «վանքով խարաբա» կամ պարզապես «խըրբեք» գյուղատեղը, և մեկ կիլոմետր դեպի արևմուտք մի այլ ավերակ գյուղատեղի։ Ներկայումս այս բոլոր գյուղատեղերն իրենց շրջապատի դաշտ ու հանդերով մտնում են Ն. Ալուչալու գյուղի սահմանների մեջ։

---

[1] Ստ. Օրբելյան, *Պատմութիւն, Թիֆլիս, 1910, էջ 181։*

[2] *Անդ, էջ 183։*

Գ. Ավնրակ գյուղատեղ. Ներքին Ալուչալուից ձորն ի վեր, մոտ երկու կիլոմետր դեպի հարավ, համանուն գետակի աջ ափի բարձունքի շրթունքին մնացել են գյուղական տների ավերակներ, իսկ ձորաբերանի մոտ փայտե սյուների վրա՝ փայտածածկ հասարակ մի եկեղեցի։ Եկեղեցու պատերին ոչ մի արձանագրություն չկա, անարձանագիր են նաև նրա արևմտյան պատի մեջ ագուցված 4—5 խաչքարերը, որոնց քանդակների ոճը XVI—XVII դարերի է։

Եկեղեցու շուրջը կան մի քանի գերեզմանաքարեր և խաչքարի բեկորներ, դրանցից միայն երկուսի վրա կան արձանագրություններ՝ XVIII դարի։

Գյուղատեղի գերեզմանատունը գտնվելիս է եղել դիմացը, գետակի ձախ ափին, լեռան թեք լանջին։ Այստեղ կան բավականաչափ տապանաքարեր և մի քանի տեգահան արված խաչքարեր։ Սրանց մեջ միայն երկու տապանագիր գտանք, որոնք նույնպես պատկանում են XVIII դարի սկզբին։

Գյուղատեղի անունն անհայտ է, ենթադրում ենք, որ սա Սահմանախաչի վրա հիշատակված Շավառնահո(ւ)կամ Անմեռ գյուղն է, որովհետև Սահմանախաչից հեռու է ընդամենը մեկ կիլոմետր։

Դ. Վ,աճքով խարաբա կամ խըրբեք. գյուղատեղ, որը գտնվում է Ներքին Ալուչալուից մոտ հինգ կիլոմետր հարավ։ Ավերակների մեջ կանգնած է մի մեծ և ճարտարապետորեն արժեքավոր եկեղեցու կիսավեր շենք, շինված կոփածո և սրբատաշ քարերով, հատակագծով և ներքին բաժանումներով մոտ է Հռիփսիմեի տիպին. կտուրն ամբողջովին փլած է. պատերի վրա արձանագրություններ չկան և ոչ էլ գրավոր աղբյուրներից որևէ տեղեկություն կարելի է քաղել այս գյուղատեղի և հուշարձանի մասին։ Շինարարական տեխնիկայով հար և նման է ինչպես Վանևանի վանքին, այնպես էլ այդ ժամանակներում կառուցված Կոթավանքին և Գեղարքունիքի այլ հուշարձաններին։ Դեռևս Ջալալյանը կարծիք էր հայտնել, որ ավերակ այս եկեղեցին Ստ. Օրբելյանի հիշատակած «Միւս Վանէվան» վանքը պիտի լինի և գյուղատեղն էլ վերին Վանևան-կթանոցը[1]։ Այս կարծիքն ընդունելի է համարել նաև Ալիշանը[2]. ընդունելի այս կարծիքին մենք պիտի ավելացնենք հետևյալը. ըստ երևույթին վերին Վանևան գյուղը ժամանակի ընթացքում դադարել է գոյություն ունենալուց, իսկ վանքը մնացել է շեն և կոչվել մոտակա այլ, Սալկատ գյուղի անունով՝ Սալկուտի վանք կամ անապատ, որն ըստ Ջամբռի ենթակա է եղել Մաքենյաց վանքին։ Սալկուտ գյուղի և անապատի տեղը մինչև այժմ էլ անհայտ է, այդ պատճառով Ե. Լալայանը Երանոս գյուղի մոտի բարձր լեռան գլխին կանգնած հասարակ մատուռն է համարել Սալկուտի անապատը[3]։ Այժմ, նորահայտ Սահմանախաչի արձանագրությունից պարզվում է, որ Սալկուտ գյուղը պետք է եղած լիներ Սահմանախաչի մոտերքում. այս միջավայրում վանական տիպի ուրիշ շենք չկա, բացի այս ավերակից։

Այստեղից մեր հավաքած արձանագրությունները վերցված են վանքի բակում և վանքից մոտ 200 մետր դեպի հարավ գտնվող գերեզմանատան հուշարձաններից, որոնցից ոչ մեկը հրատարակված չեն եղել։

Ե. Վ,երին Ալուչալու (այժմ սովխոզ). գյուղի հին անունը պահպանվել է գերեզմանատան մի տապանագրի մեջ (№535) ՀՈՍՊԱԿ ձևով. Սմբատյանն[4] ու Լալայանը[5] գրված ձևով էլ վերականգնում են հին անունը, բայց նկատի չեն առնում, որ բառի վրա կրճատման նշան կա։ Մեզ թվում է, որ այն պետք է կարդալ նախ ՀՈՍԿԵՊԱԿ. այս հնչումներով անունը գավառական ձև է. վերջին պակ վանկը այս վայրերի տեղանունների մեջ շատ սովորական բակ վերջավորությունն է, սկզբի Հ տառն էլ նույնպես բարբառային հավելում, ինչպես ՈՍՏԻՆՔ — ՀՈՍՏՈՒՆ և այլն։ Այս բոլորը գրականի վերածելով անունը կստացվի ՈՍԿԵԲԱԿ, որպիսին կա և այլուր։ Մաքենյաց վանքին ենթակա գյուղերի Ջամբռի ցուցակում հիշատակված է ՈՍԿԵՇԷՆ անունով գյուղ։ Նկատի ունենալով վերջին պակ և շէն վանկերի համազորությունն ու իրար փոխարինելու հնարավորությունը և այն, որ Մաքենյաց վանքին ենթակա գյուղերը հենց

———

[1] «Ճանապարհորդութիւն», Բ, 122։

[2] «Սիսական», 60։

[3] «Ազգ. հանդ.», XVIII, 138։

[4] «Գեղարքունիք», 569։

[5] «Ազգ. հանդ.», XIX, 8։

այս վայրում են գտնվում, հնարավոր ենք համարում ենթադրել, որ Վերին Ալուչալուն հնում կոչվել է ՈՍԿԵԲԱԿ-ՈՍԿԵՇԵՆ, գավառական հնչումով՝ ՀՈՍԿԵՊԱԿ-ՀՈՍԿԵՇԵՆ։

Այժմ գյուղում պահպանվել են միայն գերեզմանատան մնացորդները, որոնց տապանագրերն են մեր ներկայացրածները։

Այս միջավայրից մեր ժողովածուն պարունակում է 54 արձանագրություն, որոնցից միայն 11-ն են հրատարակվել նախկինում։

Ա. ՎԱՆԵՎԱՆԻ ՎԱՆՔ

491. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի հյուսիս-արևմտյան և արևմտյան կողերին 20 տող.

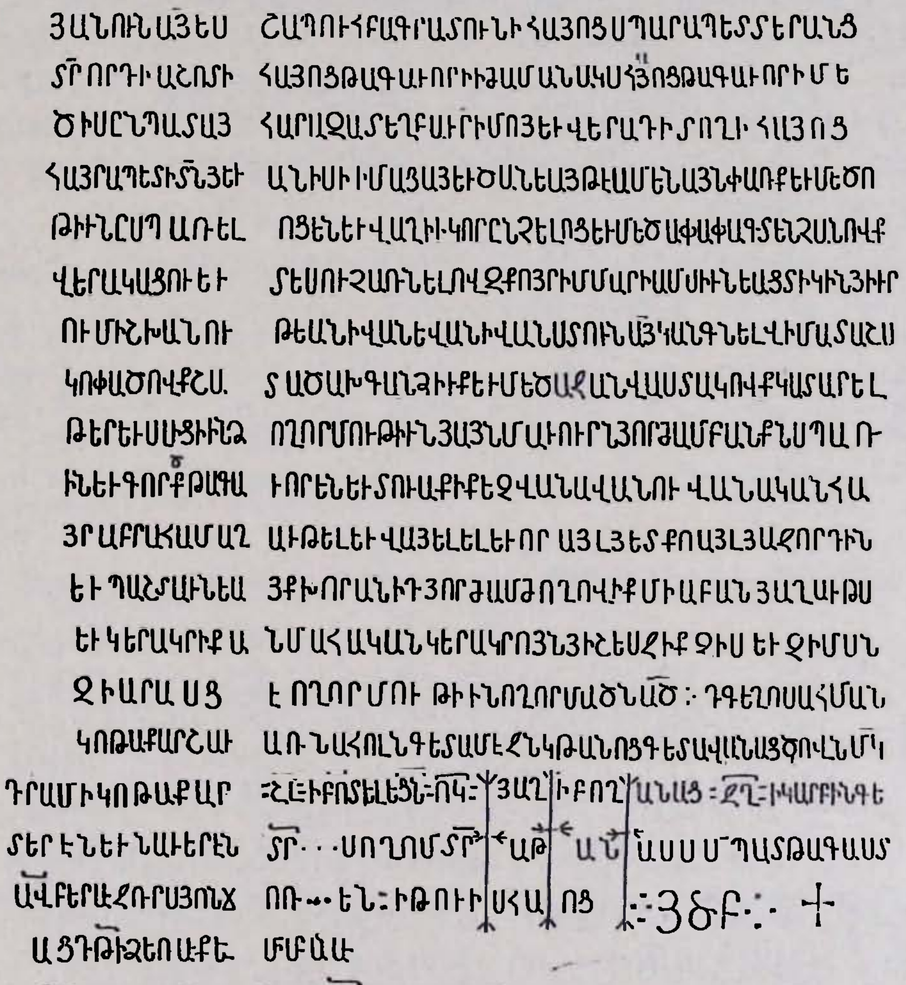

ՅԱՆՈՒՆ ԱԾ. ԵՍ ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ, ՀԱՅՈՑ ՍՊԱՐԱՊԵՏ, ՏԷՐԱՆՑ|ՏՐ, ՈՐԴԻ ԱՇՈՏԻ ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻ, Ի ԺԱՄԱՆԱԿՍ ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՄԵ|ԾԻ ՍԸՆՊԱՏԱՅ, ՀԱՐԱԶԱՏ ԵՂԲԱՒՐ ԻՄՈՅ, ԵՒ ՎԵՐԱԴԻՏՈՂԻ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՏՆ ՅԵԽԱՆԻՍԻ, ԻՄԱՑԱՅ ԵՒ ԾԱՆԵԱՅ ԹԷ ԱՄԵՆԱՅՆ ՓԱՌՔ ԵՒ ՄԵԾՈ|ԹԻՒՆ ԸՍՊԱՌԵԼՈՑ ԵՆ ԵՒ ՎԱՂԻՒ ԿՈՐԸՆՉԵԼՈՑ. ԵՒ ՄԵԾԱՓԱՓԱԳ ՏԵՆՉԱՆՈՎՔ|ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ ԵՒ ՏԵՍՈՒՉ ԱՌՆԵԼՈՎ, ՉՔՈՅՐ ԻՄ ՄԱՐԻԱՄ, ՍԻՒՆԵԱՑ ՏԻԿԻՆ, ՅԻՒՐ|-ՈՒՄ

ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ, Ի ՎԱՆԵՎԱՆԻ ՎԱՆՍ, ՏՈՒՆ ԱՑ. ԿԱՆԳՆԵԼ ՎԻՄԱՏԱՇՍ| ԿՈՓԱԾՈՎՔ, ՇԱՏԱԾԱԽ ԳԱՆՁԻՒՔ ԵՒ ՄԵԾԱՋԱՆ ՎԱՍՏԱԿՈՎՔ ԿԱՏԱՐԵԼ,| ԹԵՐԵՒՍ ԼԻՑԻ ԻՆՋ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՑԱՑՍՄ ԱՒՈՒՐՆ՝ ՅՈՐԺԱՄ ԲԱՆՔՆ ՍՊԱՌ|ԻՆ ԵՒ ԳՈՐԾՔ ԹԱԳԱՒՈՐԵՆ։ ԵՒ ՏՈՒԱՔ Ի ՔԵԶ ՎԱՆԱՎԱՆՈՒ ՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱ|ՅՐ ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՂԱՒԹԵԼ ԵՒ ՎԱՅԵԼԵԼ, ԵՒ ՈՐ ԱՅԼ ՑԵՏ ՔՈ ԱՅԼ ՑԱՋՈՐԴԻՆ|ԵՒ ՊԱՇՏԱՒՆԵԱՑՔ ԽՈՐԱՆԻԴ ՅՈՐԺԱՄ ԺՈՂՈՎԻՔ ՄԻԱԲԱՆ ՑԱՂԱՒԹՍ՝| ԵՒ ԿԵՐԱԿՐԻՔ ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ԿԵՐԱԿՐՈՑՆ՝ ՅԻՇԵՍՋԻՔ ԶԻՍ ԵՒ ԶԻՄՍՆ, ԶԻ ԱՐԱՍՑԷ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՈՂՈՐՄԱԾՆ ԱԾ։ ։Դ։ ԳԵՂՈ ՍԱՀՄԱՆ՝ ԿՈԹԱՔԱՐ, ՇԱՒԱՌՆԱՀՈԼՆ, ԳԵՏԱՄԷՋՆ, ԿԹԱՆՈՑ. ԴԵՏԱՎԱՆԱՑ ԾՈՎՆ։ ՄԿ ։ (260) ԴՐԱՄ, Ի ԿՈԹԱՔԱՐ ։ՇԼ։(530) Ի ԲՈՏԵԼԵՑՆ ։ՈԿ։ (660) ՑԱՂԻԲՈՂԱՆԱՑ ։ՋՂ։ (990), Ի ԿԱՐԲԻՆ ԳԵ|ՏԵՐԷՆ ԵՒ ՆԱՒԵՐԷՆ։ ՏՐ [ԱԲԻ]ՍՈՂՈՄ. ՏՐ ԱԹԱՆԱՍ|։ Ի ԹՈՒԻՆ ՀԱՌՑ։ՅԾԲ։(903)։ ՍՄՊԱՏ ԹԱԳ(Ա)ՒՈՐ(Ն) ԱՍՏ ԱՍՏ(Ո)ՒԾՈՎ ԲԵՐԱՒ ՋՈՒՐՍ ՑՈՆՃՈՌ . . . ԵՆ|ԱՑ, Դ(Ա)Ւ(Ի)ԹԻ ՁԵՌԱՒՔ ԵՒ ՄԻԱԲԱՆԱՒ|Ք, ԶՈՐ ՅԱՌԱՋ ԲԵՐԱԾ ԷՐ. ԱԾ ՈՂՈՐՄԻ։

Արձանագրության վերջին, ջուր բերելուն վերաբերող մասը հավելում է. գրված է անփույթ, տառերի սղումներով և միացումներով. բայց և ոչ շատ ուշ առաջինից. իր բովանդակությամբ այն կարելի է անջատ համարել առաջինից։

Ունջոռք անունով գյուղ եղել է Վայոց ձորում (Օրբելյան, 513), որի սահմանաբաժան լեռներից են սկիզբ առնում Դեղարքունիքի գետերը. ըստ այդմ Ունջոռք-Ոնճոռք գյուղը պետք է գտնվելիս լիներ Վանևանի հանդիպակաց լեռների վրա։

Հրատ. Օրբելյան, 181; Շահխաթունյանց, Բ, 251; Ջալալյանց, Բ, 120; Ալիշան, 60; Լալայան, XXIV, 52; Սմբատյանց, 563; Ս. Օրբելեան, 181—182;
Լուսանկ. 111

492. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ հյուսիսային ավանդատան մուտքի գլխին. 9 տող.

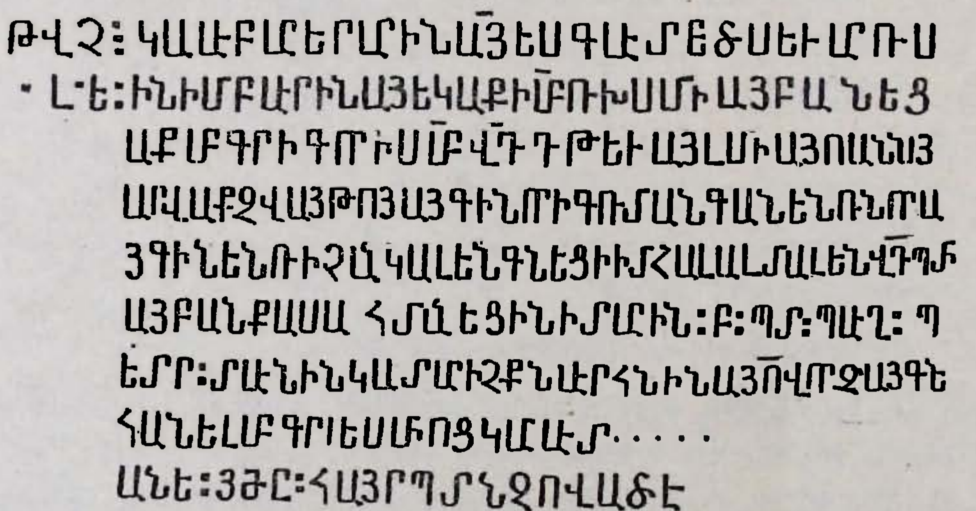

ԹՎ. ։ՁԼԵ։(1286) ԿԱՄԱՒ ԲԱՐԵՐԱՐԻՆ ԱՑ. ԵՍ ԳԱՒՏԵՐԾՍ ԵՒ ԱՄՈՒՍ|ԻՆ ԻՄ ԲԱՒՐԻՆԱՑ ԵԿԱՔ Ի ՍԲ. ՈԽ(Ե)Տ(Ե)Ս, ՄԻԱՑԲԱՆԵՑ|ԱՔ ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ, ՍԲ. ՎԱՐԴՍՊԵՏ Դ(Ա)ՒԻ(Ի)Թ ԵՒ ԱՅԼ ՄԻԱԲԱՆՍ.|ՏՎԱՔ ԶՎԱՑԹՈՑ ԱՑԳԻՆ ՈՐ Ի ԳՈՒՄԱՆ-

ԴԱՆԵՆ ՈՒ ՆՈՐ Ա⌊Յ⌋ՑԴԻՆ ԵՆՈՒԻՋԱՆԿԱԼԵՆ ԴՆԵՑԻ ԻՄ ՀԱԼԱԼ ՄԱԼԵՆ. ՎԱՐ-ԴԱՊԵՏ ⌊ԵԻ⌋ ՄԻ|-ԱՑԲԱՆՔՍ ՍԱՀՄԱՆԵՑԻՆ Ի ՏԱՐԻՆ : Բ : ՊԱՏԱՐԱԳ ՊԱԻՂ⌊ՈՍԻ⌋. Պ|ԵՏՐ⌊ՈՍԻ⌋ ՏԱԻՆԻՆ. ԿԱՏԱՐԻՉՔՆ ԱԻՐՀՆԻՆ Ա̅Ց̅ : ՈՎ ՈՐ ՋԱՑԴԻՆ|ՀԱՆԵ[Լ] Ս̅Բ̅ ԳՐԻԳՈՐԵՍՄ ԻՄՈՑ ԿԱՄ ԱԻՏՐԱՐԱՑ · · · | · · :ՑԺԸ: ՀԱՑՐԱՊԵՏ⌊ԱՑՆ⌋

ՆԶՈՎԱԾ Է:

Ծանոթ. 3-րդ տողի վերջում և 4-ի սկզբում տառերը խառն են։

Հրատ. Ջալալյանց, Բ, 121։ Ալիշան, 61։ Սմբատյանց, 568։ (Բոլորի մոտ էլ կրճատ և աղավաղված)։

***493.** ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ հարավային ավանդատան մուտքի բարավորի վրա. 4 տող.*

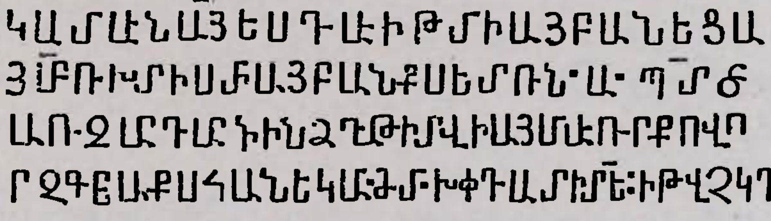

ԿԱՄԱԻՆ Ա̅Ց̅. ԵՍ [ԴԱԻԹ ՄԻԱՑԲԱՆԵՑԱ|Ց Ս̅Բ̅. ՈՒԽՏԻՍ. ՄԻԱՑԲԱՆՔՍ ԵՏՈՒՆ :Ա: ՊԱՏԱՐԱԳ Ծ|ԱՌ ՋԱՐԴԱՐԻՆ ԻՆՁ ԴԱԻԹԻ⌊Ս⌋: ՏՎԻ ԱՑՍՄԱԻՈՒՐՔ, ՈՎ Ո|Ր ՋԴՐԵՍԱՆՔՍ ՀԱՆԵ, ԿԱՄ ԺԱՄՆ ԽԱՓԱՆԷ ԴԱՏԻ. Ի Տ̅Ե̅. Ի Թ̅Վ̅.: ՉԿԴ: (1315):

Հրատ. Ջալալյանց, Բ, 121։ Ալիշան, 62։ Լալայան, XXIV, 53։ Սմբատյանց, 568։ (Բոլորի մոտ էլ բերի)։

***494.** ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ հարավային ավանդատան մուտքի բարավորի վրա, նախորդի տակին 5 տող.*

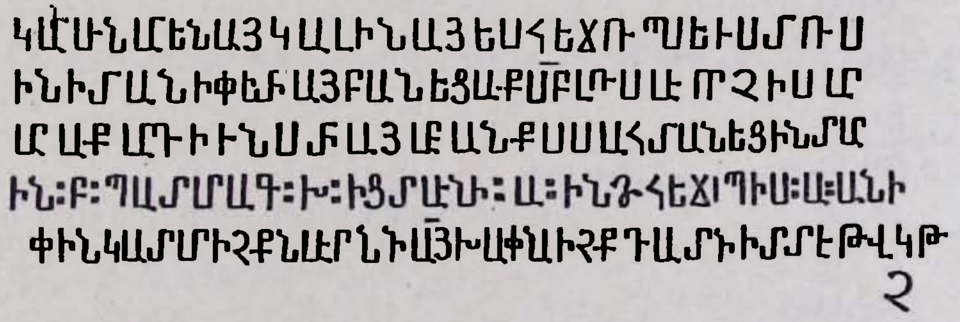

ԿԱՄԱԻՆ ԱՄԵՆԱՑԿԱԼԻՆ Ա̅Ց̅. ԵՍ ՀԵՃՈՒՊՍ ԵՒ ԱՄՈՒՍ|ԻՆ ԻՄ ԱՆԻՓԻԱ ՄԻԱ-ՑԲԱՆԵՑԱՔ Ս̅Բ̅ ԼՈՒՍԱԻՈՐՉԻՍ, ԱՐ|ԱՐԱՔ ԱՐԴԻԻՆՍ. ՄԻԱՑԲԱՆՔՍ ՍԱՀՄԱՆ-ԵՑԻՆ ՏԱՐ⌊Ի⌋Ն :Բ: ՊԱՏԱՐԱԳ :Խ: ԻՑ (քառասնից) ՏԱԻՆԻ⌊Ն⌋,:Ա: ԻՆՁ ՀԵՃՊԻՍ :Ա: ԱՆԻ|ՓԻՆ. ԿԱՏԱՐԻՉՔՆ ԱԻՐ⌊Հ⌋ՆԻՆ Ա̅Ց̅ ԽԱՓԱՆԻՉՔ ԴԱՏԻՆ Ի Տ̅Է̅. Թ̅Վ̅, :ՉԿԹ: (1320):

Հրատ. Ջալալյանց, Բ, 121։ Ալիշան, 62։ Լալայան, XXIV, 53։ Սմբատյանց, 568։

495. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ հարավային ավանդատան բարավորի վերին մասում. 7 տող.

ՇՆՈՐՀԻՆԱՅԵՍՍԱՐԳԻՍԵՒ
ԱՄՈՒՆԻՄՍԿՄԻԿՆՄԱՅԲԱՆԵ
ՑԱՔՄԲԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՍԱՐԱՔԱՐԴԻՒՆՍ
ՄԻԱՅԲԱՆՔՍՍԱՀՄԱՆԵՑԻՆԻՏԱՐԻՆ
:Բ:ՊՏ:ԻՏԱՆԻՍՐԲՈՅՆՍԱՐԳՍԻ:Ա:
ԻՆՋ:Ա:ԱՄՈՒՆԻՍՈՅԿԱՏԱՐԻՉՔՆ
ԱՀՆԻՆԱՅ:ԹՎ:ՉՀԸ:

ՇՆՈՐՀԻՆ ԱՑ. ԵՍ ՍԱՐԳԻՍ ԵՒ| ԱՄՈՒՍԻՆ ԻՄ ՍԻ[Կ]ՄԻԿՆ ՄԻԱՑԲԱՆԵ|ՑԱՔ ՄԲ. ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՍ, ԱՐԱՐԱՔ ԱՐԴԻՒՆՍ.| ՄԻԱՑԲԱՆՔՍ ՍԱՀՄԱՆԵՑԻՆ Ի ՏԱՐԻՆ : Բ : ՊԱՏԱՐԱԳ Ի ՏԱՒՆԻ ՍՐԲՈՑՆ ՍԱՐԳՍԻ. :Ա.:| ԻՆՁ :Ա: ԱՄՈՒ[Ս]ՆԻ ԻՄՈՑ. ԿԱՏԱՐԻՉՔՆ| ԱՒՐ[Հ]ՆԻՆ ԱՑ. ԹՎ. :ՉՀԸ: (1329):

Հրատ. Ջալալյանց, Բ, 121։ Ալիշան, 62։ Լալայան, XXIV, 53։ Սմբատյանց, 568։

496. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ա. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի հարավային կողի ներքևի մասում. մի քարի վրա, 4 տող.

ԵՍԱՆԱՐԺԱՆ
ԹԷՈՍԳՐԵՑԻ
ՐԲՀԱՅՐԻՄ
ՏՐԵՍԱՅԻՆ

ԵՍ ԱՆԱՐԺԱՆ ՄԱ|ԹԷՈՍ ԳՐԵՑԻ| . . . ՀԱՑՐ ԻՄ| ՏԷՐ ԵՍԱՑԻՆ։

497. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի հարավ արևելյան կողի մի քարի վրա. 4 տող.

ԵՍԱՄԻՐ
ԱՂԷՍ
ՇԻՆԵՑԻ
ՄԱՍՆ

ԵՍ ԱՄԻՐ| ԱՂԷՍ| ՇԻՆԵՑԻ ՄԱՍՆ:

Խոսքը վերաբերում է գմբեթի նորոգմանը։

498. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ա. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի հարավ արևելյան կողի մի քարի վրա. 5 տող.

ԽՉՍ
ՈՎՆ
ԻՍՆ
ՋԳՑ
ՇԻՆԵԱՑ

Խ[Ա]ՉՍ| ՈՎԱՆ|ԻՍԻՆ.| Ջ[Ա]Գ[Ա]Ց| ՇԻՆԵԱՑ:

499. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի հյուսիսային կողին, խաչի շուրջը, 5 տող.

ԱՆՈ ՀԱՆԵՑ
ԻՆ ԻՁՄԱՍՌ
ԱՅ ՆՔ
ԵՍՍ Ս
ԱՏԱԽ-ՈՍ

ԱՆՈՒՆ ԱՑ. ԵՍ ՍԱՏԱԽՈՍ ՀԱՆԵՑԻ ՄԱՍՈՒՆՔՍ :

500. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի հյուսիսային կողին, խաչերի գլխին, 2 տող.

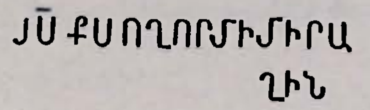

ՅՍ. ՔՍ. ՈՂՈՐՄԻ ՄԻՐԱՆՇԻՆ։

501. ՎԱՆԵՎԱՆ. Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ գմբեթի արևմտյան կողին, խաչերի գլխին.

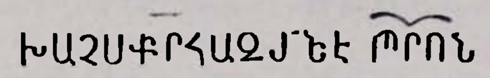

ԽԱՉՍ ՓԻՐՉԱՄՋԻՆ Է ՊԱՐՈՆ։

502. ՎԱՆԵՎԱՆ, ԳԱՎԹԻ արևելյան պատին, ներքուստ հենած խաչքարի ստորին մասում. 7 տող.

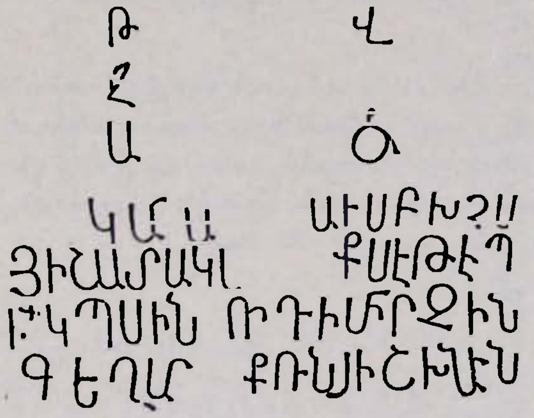

ԹՎ. |:ՋԾԱ: (1502):|
ԿԱՄԱՒՆ ԱԾ ԿԱՆԳՆԵՑԱՒ ԱՅՍ ԽԱՉՍ|
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵԼՔԻՍԷԹ ԷՊ|
ԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՈՐԴԻ ՄԻՐՋԻՆ,|
ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՈՅ ԻՇԽԱՆԻՆ։

Հրատ. Ջալալյանց, Բ. 121։ Ալիշան, 62։ Սմբատյանց, 567։ Լալայան, XXIV, 52։

Լուսանկ. 112

503. ՎԱՆԵՎԱՆ, վանքի վերևում գտնվող գերեզմանատան մեջ կանգնած խաչքարի շրջանակներին.

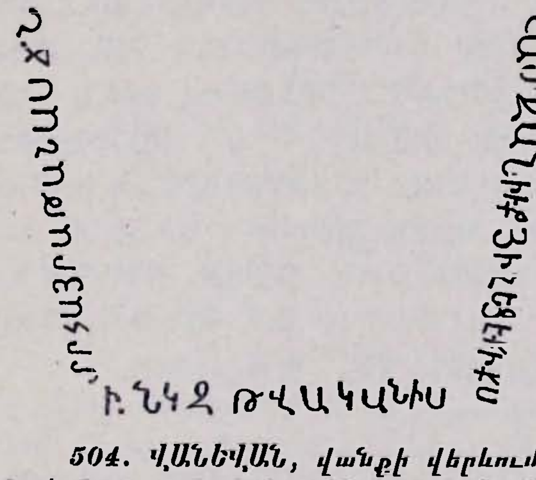

Ի :ՆԿԶ: (1017) ԹՎԱԿԱՆԻՍ. ՏՐ.
ՀԱՅՐ ԱԹԱՆԱՍ ՃՇՄԱՐԻՏ . . .
. . . ՇԱՏ ՋԱՆԻԻՔ ՅԻՇԵՑԵՔ Ի ՔՍ

Խաչքարը կանգնած է եռաստիճան պատվանդանի վրա, բայց վերևի կեսը կոտրված է։

Լուսանկ. 113

504. ՎԱՆԵՎԱՆ, վանքի վերևում, կալերի մոտ, պատվանդանի վրա կանգնած խաչքարի ճակատին և շրջանակներին, 5 տող.

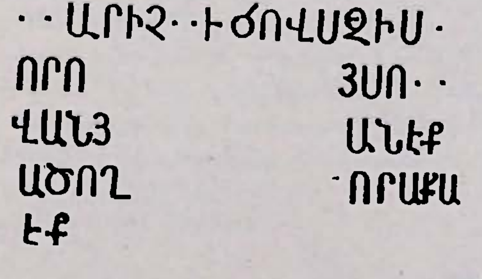

Խաչքարի երեսը ջարդոտված և հողմահարված է, արձանագրությունը վերծանել չի լինում։

505. ՎԱՆԵՎԱՆ, վանքի վերևում գտնվող գերեզմանատան մեջ ընկած խաչքարի բեկորի վրա․

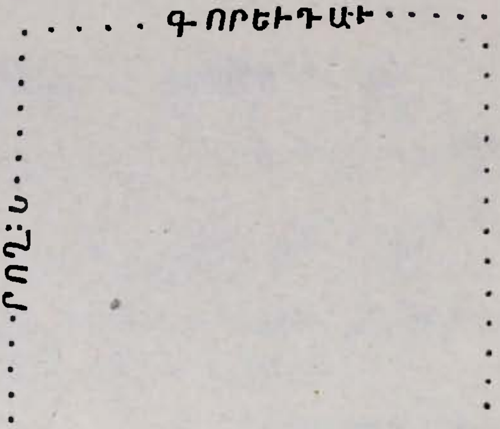

Այս բեկորը խաչքարի վերևի մաս է․ խիստ ջարդոտված․ հավանաբար նախորդի մասն է,

506. Բ. ԱԱՀՄԱՆԱԽԱՉ. պարզ, մեծ (250×110 սմ), մեջտեղից կոտրված. ստորին մասը պատվանդանի վրա է, վերևի մասը ընկած նրա մոտ. գտնվում է Ներքին Ալուչալուից Վերին Ալուչալու տանող ճանապարհի մոտ, մի թմբի վրա, Ներքին Ալուչալուից մոտ 2 կիլոմետր հարավ, արևմտյան երեսին փոքր և պարզ խաչ, իսկ չորս բոլորը 20 տող.

ԿԱՄԱՒ ԲԱՐԵՐԱՐԻՆ ԱՑ. ԿԱՆԳՆԵ ՑԱՒ ԱՄԵ-
ՆԱՑՓՐԿԻՉՍ ՁԵՌԱՄԲ| ԳԱՒԹԻ, ՑԻՇԽԱՆՈՒԹԵ.
ՏԱՐՍԱՒ|ՃԻՆ ԵՒ ՈՐԴՈ|Ց ԻՒՐ ԼԻՊԱՐՏԻ ԵՒ|
ՋԱԼԱԼԻՆ Ի ՍԱՀՄԱ|ՆՍ Ի ՀՈՎՈՑ ԵՒ Ջ|ՐՈՑ
:Բ: ԳԵՎԻՑ|ՈՐ Ի ԳԼՈՒԽՍ ԿԱՆ ՎԱ|ՆԱՑՍ
[Վ]Ա[Ն]Ե[Վ.|ԱՆԻ]Ց, ՇԱՒՀԱՒՐՎ ՆՈՎՆ ԵՒ
ԱՆՄԵՌ. ԵՒ ՍԱՒԾԱԼ|Ն ԵՒ ՍԱԼԿՈՒՈՒՏՆ
ԵՒ|ՍԵՆԵԿՆ, ԱԽԵՆԵՑ ՃԱՆԱՊԱՐՀ ԵՒ ԾԱՄԱ-
ԼԻՆ| ՓՈՍՆ ՋՈՒՐՆ ՈՒՐԲԱԹՆ ԱՒ|Ր ԵՒ ԳԻ-
ՇԵՐՆ, ՄԻՋՆԱՏԱՓ|ԻՆ ՇԱԲԱԹ ԿԻՒՐ[Ա]ԿԷՆ[Ի],
ՉՈՐ ԿՈՑՐ ԳԱ|ԳՐԱՃ ԵՒ ԱՅԼ ՏԱՆՈՒՏԷՐ|ԱՒՔ
ԿՏՐԵՑԻՆ. ԹՎ. :ՉԼԳ: (1284):

Մանոթ. Բնագրի մեջ ՇԱՒՀԱՒՐՎՆՈՎ տեղանունը, վատ է գրված և խառն. հավանաբար Վանեանի արձանագրության մեջ հիշատակվածը ՇԱՒԱՌՆԱՀՈԼ տեղանունն է։ Անորոշ է նաև մեր ԱԵՄնռ վերծանածը, որը վերականգնում ենք Մաքենյաց վանքի արձանագրության մեջ պարզ հիշատակված այդ անգանվան հիման վրա։ Այն Ատ. Օրբելյանի ցուցակում կա ԱՆՄԵՌՆԱՓՈՐ ձևով։

Լուսանկ. 114 (երկու մասից)

507. ՎԱՆԵՎԱՆ, վանքի վերևում, կալերի մոտ, մի շենքի պատի մեջ ագուցված փոքր խաչքարի վրա. 1 տող.

ԻԹՎԻՍ:ՋԼ:ԷՐ

Ի ԹՎԻՍ :ՋԼ: ԷՐ: (1481):

Բ. ԱՎԵՐԱԿ ԳՅՈՒՂԱՏԵՂ

508. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, գտնվում է եկեղեցու մոտ. հյուսիսային երեսին հեծյալ, դիմացը մարդ, որը մի ձեռքով բռնել է ձիու սանձը, մյուսով մեծ գավ. մի այլ մարդ՝ ձեռքին դաշույն. սրանց շուրջը մկրատ, գավազան, բլիթ. իսկ ներքևում գուլթան՝ ակներով և մի լուծով. շրջանակներին 3 տող.

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻ
ՍՏՍՓՃԱՆԻՆՈՐԷՈՐԴԻՄԱՀԴ
ԵՍԻՄԻՐԶԻՆԹՎՌՃԾԱ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՍՓՃԱՆԻՆ, ՈՐ Է ՈՐԴԻ ՄԱՀԴԵ|ՍԻ ՄԻՐԶԻՆ.
ԹՎ. :ՌՃԾԱ: (1702):

Ծանոթ. *ՍՓՃԱՆ անունը հավանաբար ՍՏԵՓԱՆՃԱՆ, կամ ՍՈՒՔԻԱՍՃԱՆ պիտի լինի։*

509. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, կոտրված երկու մասի, ընկած է եկեղեցու արևմտյան պատի տակ, հյուսիսային և հարավային կողերին ու թևկունքին մանր և ջարդոտված տառերով.

ԿԱ
ՄՈ
ՎՆ
Ա·
ԵՍ
ՂԱ
ՐԲԻ
ՆՍ
Ս·
··

ՐԻՄՍԱՐԳԻՍ
ՅՈՒԱԻՃՈՒՂ
ԻՍԱՐԳԻՍ
ՅՈ-ՀՈԳՈՅ
ՆԱՄԷՆ

Ի
ՈՒ
ՈՄ
Ի

ԿԱՄՈՎՆ ԱՅ· ԵՍ ՂԱՐԲԻՆՍ . . .

Ծանոթ. *Մնացած մասերում միայն* Սարգիս *անունն է որոշ երկու անգամ։*

Գ. ՆՈՒՅՆ ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

510. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, օրորոցաձև, հարավային երեսին հեծյալ, դիմացը երեք մարդ, որոնցից մեկը սազ է նվագում, երկրորդն ու երրորդը պարում են, աջևներում սեղան՝ կերակրի ամաններով և հացերով. պատկերների արանքում և ստորին մասում 5 տող.

ԹՎ ՌՃԾԱ

ԱՅՐ

ԱՐԵՄ ԻՆ

ԹՒՌՃԾԱԷՐՈՐՓԱՍՏԱՆ
ՄԵՌԱՒ

ԹՎ. :ՌՃԾԱ: (1702).| ՄԱՅՐ|ՄԱՐԵԱՄԻՆ|.
ԹՎ. :ՌՃԾԱ:(1702) ԷՐ, ՈՐ ՓԱՐՍՏԱՆ|ՄԵՌԱՒ:

511. *ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, տեղից շարժված և ընկած է. քիվին 1 տող.*

ՍԲԽԱՉՍՊԱՐՈՆՄԻՐԻՆ

Ս̃Բ. ԽԱՉՍ ՊԱՐՈՆ ՄԻՐԻՆ։

Դ. ՎԱՆՔՈՎ ԽԱՐԱԲԱ

512. *ԺԱՑՌԱՐԵԿՈՐԻ ՎՐԱ, որն ընկած է եկեղեցու արևելքում. հարավային երեսին 15 տող.*

ԵՍ
ՄԻՐԶ
ԷՍԿԱՆ
ԿԵՑԻ
ԶԽԱՉՍ
ՀՈԳՈՑ
ՓՐԿՈՒԹԻ
ԻՄՈՅԵՒԱՄՈՍ
ԻՆԻՄՆԱՐԻՆՆԵ
ԾՆՈՂԱՑԵ
ՈՐԴՈՅԵԴՍ
ՏԵՐԱՑՈՎԿԱՐԴ
ԱԻԱՂԱԻԹՍ
ԻՇԵՑԷՔ ԹՎ
ԻՆ Զ Խ

ԵՍ| ՄԻՐԶ[Է]ՍԿԱՆ[Ի]ՆԵՑԻ| ԶԽԱՉՍ| ՀՈԳՈՑ| ՓՐԿՈՒԹԻ.| ԻՄՈՅ ԵՒ ԱՄՈՒՍ|ԻՆ ԻՄ ՆԱՐԻՆԻՆ ԵՒ|ԾՆՈՂԱՑ ԵՒ| ՈՐԴՈՑ ԵՒ ԴՍ|ՏԵՐԱՑ. ՈՎ ԿԱՐԴԱ Ի ԱՂԱՒԹՍ|ԻՇԵՑԵՔ. Թ̄Վ. ։ՋԽ։(1491)։

513. *ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած է եկեղեցու հյուսիսում, քիվին 2 տող.*

Ա̄ԾՈՂՄԻԽՈՒԲՆԱԶԻՆՎՐԴԱՆՇԻՆ
ԱՌԱՔԼՇԻՆԹՎԿ ՋԾԷ

Ա̄Ծ ՈՂՈՐՄԻ ԽՈՒԲՆԱԶԻՆ, Վ[Ա]ՐԴԱՆՇԻՆ, ԱՌԱՔ[Ե]ԼՇԻՆ, ԹՎԱԿԱՆԻՆ։ ։ՋԾԷ։ (1508)։

Ծանոթ. *Մի շարքով, իրար կից, կանգնած են վեց խաչքարեր, որոնցից միայն այս մեկն ունի արձանագրություն։*

514. *ԽԱՉՔԱՐ, մեծ և պարզ, կանգնած է եկեղեցու հյուսիսում, շրջանակներին և թևերի արմունկներում.*

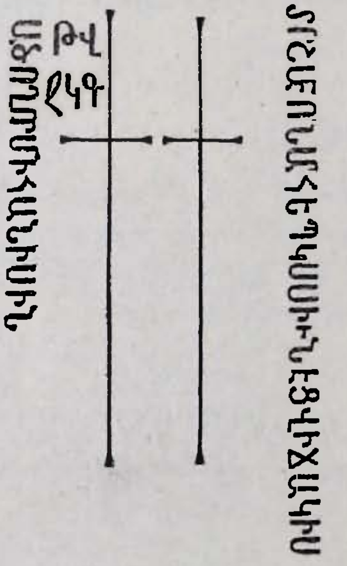

Թ̄Վ. ։ՋԿԳ։ (1514). Տ̄Ր. ՇՄԱՒՈՆ ԱՐՀԵՊ[ԻՍ]ԿՈՊՈ[Ս] ՍԻՒՆԷՑ ՎԻՃԱԿԻՍ։ Ա̄Ծ. ՈՂՈՐՄԻ [ՅՈՎ]ՀԱՆԻՍԻՆ։

Ծանոթ. *ՍԻՒՆԵՑ=ՍԻՒՆԵԱՑ, չենք ուղղում, որովհետև հանդիպում է հաճախ. տեղական արտասանության ձև է։*

515. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, հարավային երեսին խորաններ ու խաչեր, իսկ շրջանակներին 5 տող.

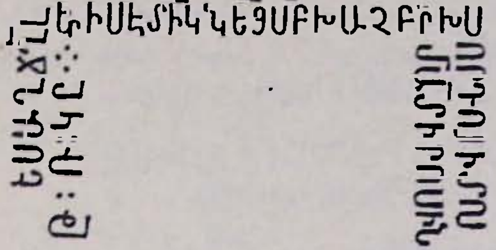

ԵՍ ԱՂՃԱՂԱԼԱ|ԵՐԿՐԻ ՍԵԻՏԻ, ԿԱՆԿՆԵՑԻ ՍԲ ԽԱՉ|Ս, ԲԱՐԵԽԱԻՍ|ՈՐԴՒՈՅ ԻՄՈՅ ՍԱՐՏԻՐՈՍԻՆ|ԹՎ.: ՌԿԸ :(1619):

516. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, փոքր, նախորդի մոտ, արևելյան ճակատին 6 տող.

ԹՎՌ:Հ: ԲԷ
ԵՍՎԱՆԿ
ԱՆԷՐԵՑՍԿՂ
ՄԵՑԻՍԲԽՁՍ
ՈՐԴՈՅՆԻՄԱ
ԾՍՈՒՐԻՆ

ԹՎ.:ՌՀԲ: (1623) ԷՐ|. ԵՍ ՎԱՆ|Ա|Կ|ԱՆ ԷՐԷՑՍ Կ|Ա|Ղ ՄԵՑԻ ՍԲ. Խ|Ա|ՉՍ ՈՐԴՈՅՆ ԻՄ |ԱՍՏՈՒ|Ա|ԾԱՏՈՒՐԻՆ:

517. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, մեծ, գտնվում է եկեղեցու հարավ-արևելքում. հյուսիսային երեսին նվագող, պարող և գավ ու հաց բռնած մարդ, դիմացը կերակրման՝ մեջը երկու ձուկ, ապա ծառին նստած թռչուն և հավիտենականության գունդ. շրջանակներին 4 տող.

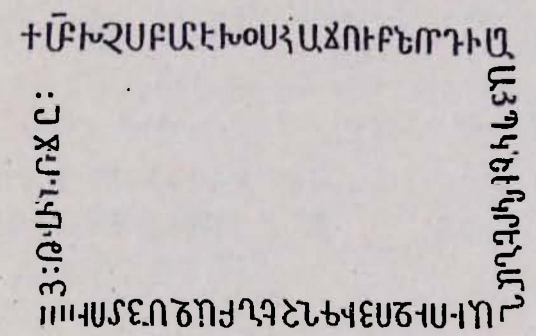

ՍԲ. Խ|Ա|ՉՍ ԲԱՐԵԽՕՍ ՀԱՃՈՒԲԻՆ, ՈՐԴԻ ԱՂ|ԱՑՊ|Է|ԿԻՆ, ԵՐԿՐԷՆ ՄԱՂ|ԱԻՈՒՋՈՅ, Ի Գ|Ե|ՂՋԷՆ ԲԱԶՄԱՑՑՈՒ ՍՈՑ. ԹՎԻՆ :ՌՃԸ: (1659):

518. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 6 տող.

ԱՅՍԷՀ
ԱՆԳԻՍ
ՏՇՐԿԻ
ԿԻՆ
ԹՌՃ
Խ

ԱՅՍ Է Հ|ԱՆԳԻՍ|Տ ՇՐԿԻ|ԿԻՆ.| ԹՎ. :ՌՃ|Խ: (1691):

519. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, հարավային երեսի շրջանակին 1 տող.

ԱՍԷՀԱՆԳԻՍՏԻԼԽԱՆ

Ա|Յ|Ս Է ՀԱՆԳԻՍՏ Ի|ԽԱՆ|ԻՆ|

520. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, արևելյան ճակատին խորան ու խաչ և շրջանակներին 3 տող.*

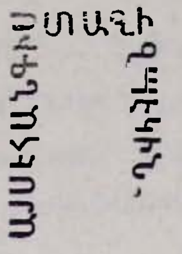

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍ|Տ ԱԶԻ|Զ ՊԷԿԻՆ։

ՎԱՆՔԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆԸ

521. *ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, թևերի շուրջը 8 տող.*

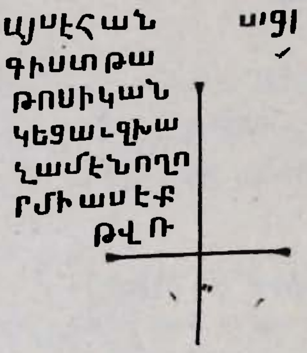

ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ԹԱ|ԹՈՍԻ. ԿԱՆ ԿՆ(Ո)ՒԹ(Ե)ՅԱՒ ՁԽԱ|Զ. ԱՄԷՆ. ՈՂ(Ո)|ՐՄԻ ԱՍԷՔ.| ԹՎ. ։Ռ։ (1551)։

Ծանոթ. *Աջ մասում միայն երկու տառ է գրված և չի շարունակված։*

522. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, մեծ, հյուսիսային երեսին որսորդ, գոտիից կախ կապարճ, ձեռին մահակ, դիմացը ոչխար խուզելու մկրատի երկու մասերն անջատ և փախչող քարայծ. շրջանակներին 3 տող.*

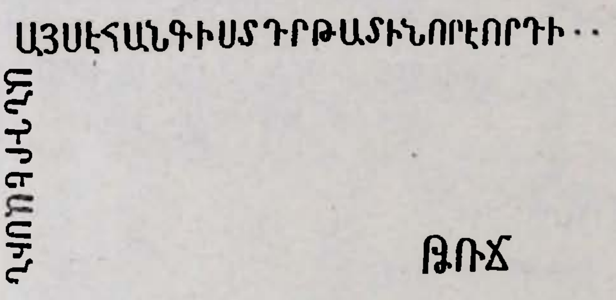

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԴՐԹԱՏԻՆ, ՈՐ Է |ՈՐԴԻ| ԱՆԴՐԵԱՍԻՆ.| ԹՎ. ։ՌՃ։ (1651)։

ԲՌՃ

523. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, տափակ, երեսին 5 տող.*

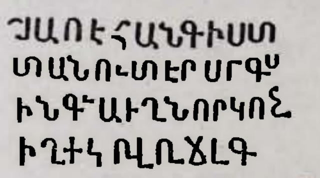

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ|ՏԱՆՈՒՏԷՐ ՍԱՐԳՍ|ԻՆ. ԴՆ ԱՒԳՆ ՈՐ ԿՈՉԻ ՂՔԿ. ԹՎ. ։ՌՃԼԳ։ (1684)։

Ծանոթ. *Առաջին բառի տառերը գրված են անկանոն. գյուղ անունը-ՂՔԿ-հավանաբար կրճատ է գրված։ Օրբելյանի ցուցակում հիշված է Գեղարքունիքում ՂԵԽՔ անունով, այն գյուղերի մոտ, որոնք մերձավոր են այս վայրին։*

524. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ**, *մեծ, օրորոցաձև, հյուսիսային երեսին նեծյալ, ձեռքերին դաշույն և հրացանի նման զենք, առջևում փախչող քարայծ, երկու նվագողներ և ղավ ու հաց լոնած մարդ, դիմացները գուԹան՝ մի լուծով. ապա պնակներով ու լավաշներով սեղան և ներքևում կրկին մի հեծյալ՝ դաշույնը ձեռին. վերևում 4 տող.*

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՏՊԵՏՐՈՍԻՆ
ՈՐԴԻՍԻՐԷԿԱՆԻՆ
ԹՎ Ռ
ՃԾԷ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՊԵՏՐՈՍԻՆ.|ՈՐԴԻ ՍԻՐԷԿԱՆԻՆ|ԹՎ.| ։ՌՃԾԷ։ (1708)։

525. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ**, *տափակ, մեծ, երեսին 5 տող.*

ԱՅՍԷՀԱԳ
ԻՍՏԴԱԼԱՅ
ԴԵԿԻՍՈՐԴ
ԻԱՐՁՄՆ
ԹՌՃԽ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳ|ԻՍՏ ԴԱԼԱՅ|ԴԵԿԻՍ. ՈՐԴ|Ի ԱՐՁՈՒՄԱՆԻՆ.|ԹՎ. ։ՌՃԽ։(1691)։

526. **ԽԱՉՔԱՐ**, *փոքր, քիվին 2 տող.*

ԵՍԹԻՐՎԱՆԷՍԿԱՆ
ԿԵՑՈՒՑԽԱՉԵՐՍ

ԵՍ ԹԻՐՎԱՆԷՍ ԿԱՆ|ԿՆ|ԵՑ|ՈՒՑԻ| ԶԽԱՉԵՐՍ։

ՎԵՐԻՆ ԱԼՈՒՋԱԼՈՒ

527. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ**, *օրորոցաձև, հարավային երեսին վկնոցներով կին, մահակը ձեռքին երկճղանի ղլխարկով տղամարդ, առջևում մեծ այծ. ուլեր ու ոչխարներ, սրանց ետևում շուն. արևելյան ճակատին 5 տող.*

ԱՅՍԷՀԱՆ
ԳԻՍՏՈՒԼ
ՈՒԽՋԻՆ
ՈՐԴԻԳՈՒՉ
ԹՎՋԶՈՒՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ՈՒԼ|ՈՒ ԽՈՋԻՆ,|ՈՐԴԻ ԳՈՒՉ|ՈՒՆ| ԹՎ. ։ՋԶ։ (1457)։

528. **ԽԱՉՔԱՐ**, *պարզ. քիվին 1 տող.*

ԵՍՄՈՒՐԱՏԿՆԿՑԻԽՆՍԲԱՐԷԽԱՄՐՋԻՆ
ԹՎ ՋՁԶ

ԵՍ ՄՈՒՐԱՏՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽԱՒՍ ՄԻՐՋԻՆ. ԹՎ. ։ՋՁԶ։ (1537)։

Հրատ. Սմբատյանց, 569։ Լալայան, XIX, 8 (երկուսի մոտ էլ թվականը սխալ է ՋԴ)։

529. **ԽԱՉՔԱՐ**, *մեծ, զեղաքանդակ, քիվին 1 տող.*

ՍԲԽԱՉՍՊՈՒՏԱԽԻՆԹՎՌԲ

ՍԲ. ԽԱՉՍ ՊՈՒՏԱԽԻՆ. ԹՎ. ։ՌԲ։ (1553)։

530. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, օրորոցաձև, հարավային երեսին հեծյալ, առջևը վիշապի վրա վազող եղջերու, գավը ձեռին մարդ, ուտելիքի պնակ և հավիտենականության գունդ. շրջանակներին 3 տող.*

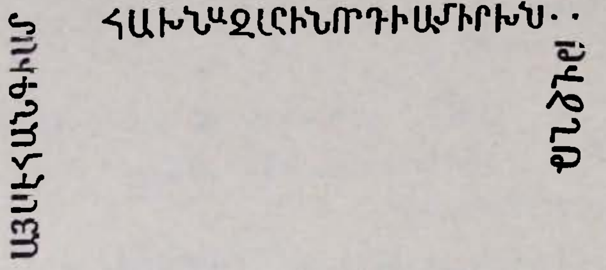

Ա[Յ]Ս Է ՀԱՆԳԻՍՏ|ՀԱԽՆԱԶԱՐԻՆ,
ՈՐԴԻ ԱՄԻՐԽԱՆ[Ի]Ն|ԹՎ. ։ՋՂԹ։.
(1550)։

Հրատ. Սմբատյանց, 569. Լալայան XIX, 8 (երկուսի մոտ էլ թվականը սխալ է ։ՋՂ։)։

531. ԽԱՉՔԱՐ, *նախորդի մոտ, քիվին 1 տող.*

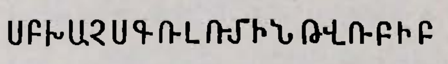

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԳՌՒԼՌՒՄԻՆ. ԹՎ. ։ՌԻԲ։ (1573)։

Ծանոթ. Թվականը ունի ավելորդ տառ։

532. ԽԱՉՔԱՐ, *նախորդների մոտ, քիվին, ճակատին և խորանի շուրջը 4 տող*

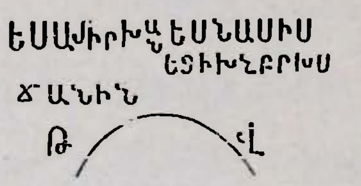

ԵՍ ԱՄԻՐԽԱՆ, ԵՍ ՆԱՍԻ[Պ]Ս|[ԿԱՆԳՆ]ԵՑԻ
Խ[Ա]Չ[Ս] Բ[Ա]Ր[Ե]Խ[ԱԻ]Ս|ՃԱՆԻՆ. ԹՎ.

Ծանոթ. Թվականի տառերը չեն գրված, նախորդների ոճի քանդակներ ունի և նույն տոհմին է վերաբերում. ժամանակով մոտ նախորդներին։

533. ԽԱՉՔԱՐ, *հասարակ, քիվին և խաչանի վերին մասերում.*

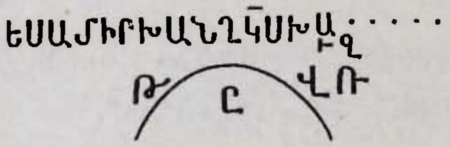

ԵՍԱ ՄԻՐԽԱՆ, ՂՈՒԿԱՍ, · · · ·
ԹՎ· ։ՌԸ։ (1559)։

534. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, տափակ, երեսին 3 տող.*

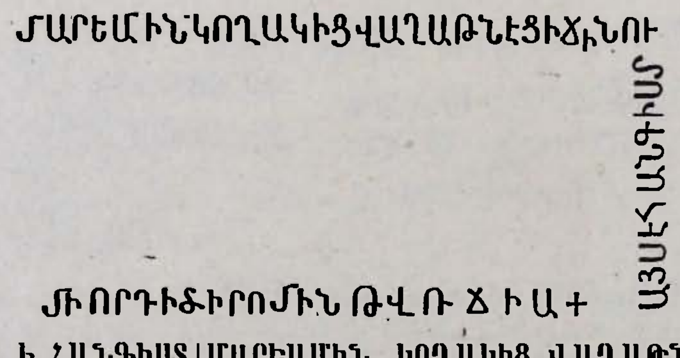

ՍՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ|ՄԱՐԵԱՄԻՆ, ԿՈՂԱԿԻՑ ՎԱՂԱԹՆԵՑԻ
ՃԻՆՈՒ|ՍԻ ՈՐԴԻ ԾԻՐՈՄԻՆ. ԹՎ. ։ՌՃԻԱ։ (1672)։

535. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, օրորոցաձև, գտնվում է գերեզմանատան կենտրոնում, հարավային երեսին խորաններ ու խաչեր, հյուսիսայինին՝ հեծյալներ՝ հարս ու փեսա, հարսի ձիու սանձից բռնած մարդ, պարողներ, գավ և հավերժենականության գունդ, շրջանակներին, պատկերների արանքներում և արևելյան ճակատին*

ԱՋԻՆԿՈՂԱԿԻՑՆԻՒՐՂԱՊԻՆՀՕՐՆԲԱՐՍԵՂ

ՂԱԻԹ
ԽՆԱԻՆ

ՓՋՍՐԲ ԱԵԽՍՆԻ

ԹՎՌՃԻԲ

ՔՀՅԻՆՃՕՂ

ԻԳԵ
ՂՋՆ

ՀՈՍ ՊԱԿ

ՍԲ. Խ|Ա|ՉՍ ԲԱՐԵԽ|ԱԻ|Ս ՆԻ|ԱՉԻՆ, ԿՈՂԱԿԻՑՆ ԻՒՐ ՂԱՊԻՆ,
ՀՕՐՆ ԲԱՐՍԵՂ| ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ, ՄՕՐՆ|ՂԱԻԹ ԽԱՆԻՆ| Ի ԳԻՂՋՆ
ՀՈՍՊԱԿ։ ԹՎ. ։ՌՃԻԲ։ (1673)։

Մանոթ. *Գլուղանվան վրա կրճատման նշան կա, ըստ երևույթին լրիվը լինելու է* ՀՈՍԱՊԱՐԱԿ, *որպիսի անուն կա և այլուր։*

Հրատ. *Սմբատյանց, 569։ Լալայան XIX, 8 (երկուսի մոտ էլ անձնանունները աղավաղված են)։*
Լուսանկ. 115 *(մի երեսը)*

536. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *տափակ, երեսին 6 տող.*

ԱՅՍԷՀԱՆ
ԳԻՍՄՄԱՐԻ
ԱՆԻՆԿՈՂ
ՑԱՄԻՐԻ
ՆԹՎՌ
ՃԽԱ

ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ՄԱՐԻ|ԱՆԻՆ,
ԿՈՂԱԿԻ|Ց ԱՄԻՐԻ|Ն. ԹՎ. ։ՌՃԽԱ։
(1692)։

Հրատ. *Սմբատյանց, 569։ Լալայան, XIX, 9 (երկուսի մոտ էլ թվականը և Ամիր անունը սխալ է)։*

537. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *օրորոցաձև, հյուսիսային երեսին անթամբ ձի, մարդ՝ ձեռին գավ, աքցան՝ վրան միայն թվականը.*

ԹՎՌՃԽԱ

ԹՎ. ։ՌՃԽԱ։ (1692)։

538. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, օրորոցաձև, հարավային երեսին հարսը ձիու վրա, դրա սանձից բռնած մարդ, գավը և բլիթը ձեռներին բռնած երկու պարողներ, ապա թռչուն, շրջանակին և քանդակների արանքներում 3 տող.*

ՈԴԻՄԱՐՈԹԻՆ
ՍԲԽԱՉՍԲԱՐԷԽԱՍՊԱԴԱԼԻՆ,
ԹՎ Ռ Ճ Կ Բ

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱ|Ի|Ս ՊԱԴԱԼԻՆ,|
ՈՐԴԻ ՄԱՐՈԹԻՆ.|ԹՎ. ։ՌՃԿԲ։ (1713)։

539. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 6 տող.*

ԱՅՍԷ Հ
ԱՆԳԻՍ
ՄԱՆԻԱՆ
ԻԽԱՄՈՒ
ՐԻՆՀՈՒ.
ՈՒՄԻՍԻՆ

ԱՅՍ Է Հ|ԱՆԳԻՍ|Տ ԱՆԻԱՆ|ԻՆ,
ԽԱՄՈՒ|ՐԻՆ, ՀՈՒՌՈՒ|ՈՒՄՍՅԻՄԻՆ.

540. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 3 տող.*

ԱՅՍԷՀԱՆԳԻՍՄ
ԱՅՏԻՆԻՆՈՐԴԻ
ՄՐ ՊԱՐՍԵՂԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ| ԱՅՏԻՆԻՆ,
ՈՐԴԻ| ՏՐ. ՊԱՐՍԵՂԻՆ.

541. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 5 տող.*

ԱՅՍԷՀԱՆ
ԳԻՍՄԵՂԻ
ԿԻՆ ՈՐԴԻ
ԽԹՈՒՆՃԱ
ՆԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ԵՂԻ|ԿԻՆ,
ՈՐԴԻ| ԽԱԹՈՒՆՃԱ|ՆԻՆ:

ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ ԱՅՍՏԵՂ ԵՂԵԼ ԵՆ ՆԱԵՎ ՀԵՏԵՎՅԱԼՆԵՐԸ

542. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԻ ՎՐԱ.*

Այս է հանգիստ Մկրտչին. ողորմի ասացէք. թվ. ։Ռ։ (1551)։

Հրատ. Սմբատյանց, 569։ Լալայան, XIX, 8։

543. *ԽԱՉՔԱՐԻ ՎՐԱ.*

Սուրբ խաչս բարեխաւս պապի որդի Փասաքային.

Ծանոթ. Փասաքա *անունը համարում ենք կասկածելի։*

Հրատ. Սմբատյանց, 569։ Լալայան, XIX, 9։

ԼԻՃՔ (ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ ԳՅՈՒՂ)

Գյուղի հին անունը հայտնի չէ, տեղացի հեղինակները ենթադրում են, որ մինչև մոտիկ անցյալը թուրքերեն Գյոլ անվանումը պարզ թարգմանություն է եղել հայերենից, հետևաբար հին անունը պիտի լիներ Լճատեղ, Լճագյուղ *կամ* Եղեգնագյուղ. *սակայն աղբյուրների մեջ նման անվան հիշատակություն չկա։*

Արձանագրություններ ունեցող հին հուշարձանները գտնվում են գյուղի հարավ-արևմտյան եզրին բարձրացող բլրի հարթ ղադաթին. այստեղ մի շրջապարսպի մեջ են Ծաղկեվանքը, ս. Աստվածածին եկեղեցին և ընդարձակ գերեզմանատունը։

Ս. Ծաղկեվանք, *մի փոքր մատուռ է, կից շրջապարսպի հյուսիս-արևելյան անկյունին. ծածկն ու պատերի վերին մասերը փլած։ Մատուռի ներսում կանգնած են երեք խաչքար՝ երկուսը մեկ, երրորդը առանձին պատվանդանի վրա. պատկանում են միևնույն դերդաստանին և ունեն արժեքավոր արձանագրություններ. դրանք միաժամանակ այստեղի հնագույն հուշարձաններն են. առաջինը թվագրված է 1284 թ. (№ 544)։*

Բ. Գերեզմանատուն, *բռնում է պարսպափակի ողջ տարածությունը և շրջապատում եկեղեցիններին։ Այստեղ կան մեծ թվով խաչքարեր և տապանաքարեր՝ մի մասը բարձր արվեստի գործեր. հնագույնն ունի 1291 թ. (546)։*